

Бутко М.П.
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Характер та масштаби трансформаційних процесів в Україні зумовлюють структурні зміни в усіх сферах економіки, в регіональних господарських системах, що потребує постійного наукового пошуку, розробки і застосування адекватних методів управління.

Саме тому проблемам регіонального розвитку присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких на особливу увагу заслуговують роботи Е.Б. Алаєва, М.М. Баранського, А. Вебера, В.М. Геєця, Ю.М. Гладкого, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, Ф.Д. Заставного, У. Ізарда, М.М. Колосовського, В.В. Котилка, І.І. Лукінова, А. Льоша, М.М. Некрасова, В.А. Поповкіна, А.Є. Пробста, Ю.Г. Саушкіна, Д.М. Стеценка, Й. Тюнена, Л.Г. Чернюк, О.І. Чистобаєва, М.Г. Чумаченка та ін.

Слід зазначити, що водночас упродовж всього транзитивного періоду вплив держави на регулювання регіонального розвитку в Україні відбувається шляхом надання прямої або опосередкованої підтримки окремим регіонам замість запровадження чіткого та прозорого механізму вирівнювання регіонального ландшафту на засадах владного синергізму через підвищення конкурентоспроможності територіальних утворень.

Прийняття Конституції України, близько десяти Законів України з питань місцевого і регіонального розвитку, Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Бюджетного, Земельного, Господарського та Адміністративного кодексів, Концепцій адміністративної реформи та державної регіональної політики, Програми державної підтримки розвитку місцевого самоврядування, ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування дозволили закласти правові підвалини організації управління регіональним розвитком.

Водночас на відміну від розвинених країн ЄС вітчизняне правове поле, що регламентує управління розвитком відповідної сфери господарських відносин, за своєю архітектонікою не є цілісним. Саме це є головним недоліком існуючого механізму формування державної політики, оскільки він характеризується несистемністю, неузгодженістю, відсутні чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Окрім цього недосконалими є також механізми координації: з одного боку – центральних органів виконавчої влади між собою щодо розвитку конкретної території, з іншого – між ними та місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування в узгодженні цілей та пріоритетів розвитку.

Важливим завданням є побудова децентралізованої моделі організації влади, яка б була спроможна в ринкових умовах результативно та ефективно впливати на процеси соціально-економічного і культурного розвитку територій, забезпечувала б надання управлінських послуг населенню на рівні європейських стандартів, була здатна до самовдосконалення і саморегуляції.

Розв'язання цих завдань потребує:

- по-перше, законодавчого запровадження регіональної «Дорожньої карти», яка визначатиме стратегічні цілі та пріоритети розвитку регіонів на середньо- і довгострокові періоди та спрямовуватиме інституційну і адміністративну діяльність держави в заданому напрямку;
- по-друге, розробки механізмів концентрації та адресного спрямування державних ресурсів з метою усунення регіональної асиметрії;
- по-третє, опрацювання формульної схеми інвестиційних преференцій за визначеними критеріями для активізації економічної діяльності у проблемних регіонах;
- по-четверте, поширення практики узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування задля усунення точкових територіальних проблем;
- по-п'яте, включення до Державного бюджету України спеціальної ендогенної програми, орієнтованої на задіяння внутрішніх можливостей та підтримку слабозвинених і депресивних регіонів відповідно до стратегічних пріоритетів.

Державна регіональна політика має сприяти перетворенню регіонів на активних суб'єктів економічних відносин на вітчизняному просторі. Її основні завдання, напрями та пріоритети на перспективу знайшли своє відображення в Державній стратегії регіонального розвитку до 2015 року, яка спрямована на забезпечення органічного поєднання політики регіонального розвитку з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку України.

Державна стратегія регіонального розвитку передбачає дотримання в політиці регіонального розвитку в Україні таких основних принципів та вимог європейської структурної політики:

- програмування. Політика регіонального розвитку має здійснюватись на основі довгострокових стратегій, планів та програм розвитку як на державному так і регіональному, а при необхідності і на субрегіональному рівнях;
- концентрації. У зв'язку з обмеженістю державних фінансів вони концентруються на географічно визначених територіях, встановлюється ієрархічність пріоритетів у відповідності до сформульованих цілей, визначаються вимоги до економічної ефективності їх використання;
- додатковості. Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається, як кошти солідарного фінансування з державного та місцевого бюджетів, при цьому обсяги коштів з місцевих бюджетів не зменшуватимуться при фінансуванні визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку;

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

- партнерства. Передбачається тісна співпраця центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій, суб'єктів господарювання;

- поляризованого розвитку. З досвіду держав, котрі перебували на початкових стадіях соціально-економічного піднесення передбачається формування «опорних регіонів» у яких концентруються фінансові, адміністративно-управлінські, людські та інші ресурси з подальшим посиленням інноваційної активності у інших регіонах;

- субсидіарності. В рамках розподілу владних повноважень місце надання управлінських послуг максимально наближається до споживача з урахуванням повноти та якості надання цих послуг через концентрацію всіх видів ресурсів на відповідному територіальному рівні;

- збалансованого розвитку. Зумовлює диференційовану державну підтримку регіонів з урахуванням наявного потенціалу, умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;

- єдності. Передбачається забезпечення суспільної єдності у формуванні людського, економічного потенціалу та створенні інфраструктурних умов для розвитку периферійних регіонів;

- синергії. Закладається синхронне проведення ряду реформ у контексті нового регіоналізму та узгодження пріоритетів і дій всіх владних інституцій, включаючи місцеве самоврядування.

Водночас аналіз нинішнього стану реалізації державної регіональної політики дає підстави стверджувати, що вона поки що суттєво не впливає на системне вирішення проблем вирівнювання регіонального ландшафту України.

Про це свідчить хоча б те, що на промислово розвинені Донецьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Одеську, Харківську області та м. Київ у 2005 році припадало 55% валового регіонального продукту. Валова додана вартість у розрахунку на одну особу, як інтегральний показник котрий найбільш точно визначає рівень розвитку регіону в м. Києві, наприклад, утричі перевищує середній рівень в Україні, тоді як у Тернопільській області він напововину менший.

Деяко зменшується диференціація між регіонами за результатами функціонування промислового комплексу. Варіація показника виробництва промислової продукції на одну особу в 2000 р. становила 12,4 р. (Донецька обл. – 8805 грн.; Закарпатська обл. – 711 грн.), у 2005 р. – 11,0 р. (Запорізька обл. – 13763 грн., Чернівецька обл. – 1246 грн.). Найбільш результативним було і лишається функціонування індустріального комплексу у старопромислових регіонах України – Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській, Луганській і Харківській областях.

Проте розвиток економіки значної частини регіонів сьогодні визначають одна-дві галузі, що є сировинними або ж виробляють проміжну чи низькотехнологічну продукцію, що спричиняє слабку конкурентоспроможність їх на зовнішніх ринках.

За показником експорту товарів на душу населення у 2000 р. групу регіонів-лідерів представляли Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Миколаївська, Полтавська і Луганська області, де середня величина показника становила 512 грн., що у 1,7 р. більше, ніж у середньому по Україні і в 7,3 р. більше, ніж у групі регіонів-аутсайдерів, де традиційно перебувають Тернопільська, Кіровоградська, Хмельницька, Чернівецька, Рівненська та Херсонська області. У 2005 р. цей розрив поглибився до 8,6 разів.

Спостерігається тривала асиметрія і в рівні залучення інвестицій. За обсягом інвестицій в основний капітал на одну особу різниця у максимальному і мінімальному параметрах у 2000 р. становила 4 рази (Дніпропетровська область – 619 грн., Чернівецька область – 152 грн.); а у 2005 р. в Київській області він складав 2560 грн., тоді як у Тернопільській – 800 грн., тобто відрізнявся у 3,2 рази (табл.1).

За ситуації, коли міжрегіональні диспропорції залишаються значними, нам не слід шукати оригінального власне національного рішення, а широко використовувати апробований життям досвід.

Як відомо, регіональна політика європейських країн спочатку ґрунтувалась на засадах вирівнювання. Наступні хвилі регіональних реформ були спрямовані на усунення регіональних диспропорцій через підтримку певних галузей і видів виробництв, стимулювання міграції капіталів, подолання інфляційних процесів [1].

У подальшому на зміну соціальним імперативам прийшли економічні чинники спрямовані на активізацію інноваційних процесів, створення привабливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу за одночасного посилення компетенції місцевих органів влади [2].

У сучасній Європі сформувалося розуміння сутності нового регіоналізму як оптимального використання специфіки і унікальності внутрішнього потенціалу регіонів для прискорення темпів економічного зростання [3].

Такі підходи добре зарекомендували себе в Іспанії, Греції, Португалії, Франції, Німеччині, широко запроваджуються в Чехії, Угорщині, Польщі.

Ключовими проблемами сталого регіонального розвитку в Україні, які потребують планомірного розв'язання залишаються:

- підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення економічного потенціалу регіонів, перш за все шляхом інституційних перетворень у напрямку забезпечення макроекономічної стабільності, прозорості трансформації відносин власності, повної лібералізації процесів ціноутворення та формування конкурентного середовища;

- зменшення диспропорцій в економічному та соціальному розвитку адміністративно-територіальних утворень;

- істотне підвищення ролі місцевих органів влади і територіальних громад у використанні ресурсного потенціалу для створення нових робочих місць;
- суттєве підвищення фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування;
- актуалізація завдань по охороні довкілля та збереженню природного середовища для наступних поколінь.

Таблиця 1. Основні показники економічного розвитку регіонів України (на одну особу, грн.)

	валовий регіональний продукт		продукція промисловості		продукція сільськогосподарства		інвестиції в основний капітал		експорт товарів, дол.	
	2000	2004	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005
Україна	2788	7273	3813	6340	1132	1409	481	1984	299	730
АР Крим	1937	4951	1881	2901	993	1161	380	1704	85	179
Вінницька	2104	4700	1993	3275	1875	2189	203	994	111	250
Волинська	2077	4771	1588	4175	1617	1901	261	1140	139	270
Дніпропетровська	3562	8609	8369	12314	858	1221	619	2253	803	1724
Донецька	3509	9713	8805	12151	598	809	589	2071	604	1775
Житомирська	1987	4397	1550	3087	1465	1689	181	848	98	201
Закарпатська	1677	4238	711	2003	969	1002	263	896	158	442
Запорізька	3795	8093	8795	13763	1047	1368	607	1766	727	1427
Івано-Франківська	2142	5238	1421	3212	1086	1175	425	1212	137	585
Київська	3255	6652	3469	6404	1757	2461	511	2560	134	282
Кіровоградська	1860	5122	1278	2969	1706	2591	235	1202	47	173
Луганська	2439	5973	5335	9147	550	886	395	1803	262	899
Львівська	2159	5396	1516	2864	1014	1075	398	1826	117	241
Миколаївська	2563	6424	3610	5745	1140	1673	358	2071	403	722
Одеська	2828	7028	1971	3122	1124	1332	539	2149	211	425
Полтавська	3423	8841	4329	9227	1479	2319	865	2384	275	1215
Рівненська	2118	4817	1911	3326	1400	1558	309	1023	71	203
Сумська	2631	5009	3260	5121	1570	1705	450	1169	152	469
Тернопільська	1605	3516	898	1625	1667	1729	173	800	39	69
Харківська	2799	7182	3564	6355	1045	1398	465	2046	113	255
Херсонська	1925	4546	1152	1681	1638	2019	236	953	86	208
Хмельницька	2028	4549	1638	2942	1780	1789	313	1061	63	135
Черкаська	2203	4853	1827	3655	1928	2599	231	1521	160	253
Чернівецька	1411	3589	736	1246	1232	1426	152	832	64	112
Чернігівська	2407	5163	2618	4326	1804	2185	339	1140	110	214
м. Київ	5965	23130	5559	11935	-	-	1457	7379	760	1544
м. Севастополь	1682	5847	-	-	-	-	335	1445	90	209

Джерело: Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К.: Вид-во „Консультант”, 2006. – с. 25, 47, 108, 141, 208, 261.

Відповідно завданням державної політики на регіональному рівні стає не просто розв’язання проблем окремих територій, а зближення рівнів їх розвитку, оптимального й ефективного використання їх економічного потенціалу. Таким чином, предметом державної регіональної політики стають не розрізнені адміністративні території, а вся їх сукупність як структурних елементів національного господарства, з врахуванням стану і можливостей кожної. В цьому плані регіональний рівень розглядається як фактор економічної стабільності та безпеки держави в цілому.

Джерела та література:

1. Долішній М.І. Внутрішньодержавна і міжнародна регіональна інтеграція в Україні: головна мета і стратегічні цілі розвитку // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізм реалізації регіональної політики: Зб. наукових праць / Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2003. – Вип.2(XL). – Ч.1. – с. 6-13.
2. Семиноженко В.П., Данилишин Б.М. Новий регіоналізм. – К.: Наукова думка, 2005. – 160с.
3. Балабаєва З.В. Новий регіоналізм – невід’ємний елемент європейської інтеграції / Зб. наукових праць Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України. – Київ, 2005. – Вип. 15. - с. 16-22.